

Andrzej Prinke

BADANIA MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W POZNANIU NAD PRAHISTORYCZNĄ SZTUKĄ SAHARYJSKĄ W TASSILI-N-AJJER (ALGIERIA)

„Biuletyn Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków”, nr 146 (VI-IX 1982), s. 54-55.
Ministerstwo Kultury i Sztuki w Warszawie

Tassili-n-Ajjer to nazwa dobrze znana każdemu badaczowi pradziejowej sztuki naskalnej. Oznacza ona rozległy płaskowyż piaskowcowy, położony w pld-wsch części Algierii, tuż przy granicy z Libią, a zarazem największe w skali światowej - zarówno pod względem obszaru, jak i bogactwa - skupisko pradziejowych i wczesnohistorycznych malowideł i rytów. Wykonywano je przez kilka tysięcy lat, prawdopodobnie już od końca plejstocenu (pierwsze ryte przedstawienia wielkich zwierząt łownych) aż do czasów nowożytnych (schematyczne malowidła związane z problematyką karawan wielbłądów). Cykl rozwojowy sztuki Tassili składa się z kilkunastu faz o zróżnicowanej tematyce i technice artystycznej. Dla archeologa szczególnie ciekawy i cenny poznawczo jest ten etap jej rozwoju, który odpowiada w ogólnej ewolucji kultury saharyjskiej epoce neolitu, tj. przejściu od gospodarki myśliwskiej do hodowli bydła i innych gatunków zwierząt. Prócz wizerunków zwierząt dzikich i udomowionych, powstawały w tym okresie malowidła i rytury ilustrujące szereg zajęć ówczesnej ludności - polowanie, walkę, czynności gospodarcze, sceny z życia domowego itp. Te obiekty sztuki, nierzadko o wysokich walorach artystycznych, umieszczano z reguły na ścianach utworzonych przez erozję wnęk skalnych, tzw. schronisk (franc. „abri”). Ilość malowideł i rytów nie jest znana nawet w przybliżeniu, gdyż nie spenetrowano dotąd całego obszaru masywu Tassili. Wiadomo jedynie, że jest ona ogromna; szacuje się ją na dziesiątki, a może nawet na setki tysięcy. Pewne partie masywu penetrowała w latach 1956-60 ekspedycja francuska pod kierunkiem Hanri Lhote'a; za pośrednictwem licznych publikacji naukowych, popularnych i albumowych tego badacza, sztuka Tassili stała się szeroko znana w świecie.

Po uzyskaniu przez Algierię niepodległości w 1960 r., na terenie gór Tassili-n-Ajjer powstał park narodowy. Ochroną objęto zarówno bezcenne obiekty sztuki naskalnej, jak i unikalny krajobraz starego masywu piaskowcowego, silnie pociętego wąwozami i dawnymi dolinami rzecznyymi (erozja wodna i wietrzna). W 1977 r. dyrekcja Biura Parku Narodowego Tassili (Office du Parc National de Tassili – OPNT) zgłosiła zapotrzebowanie na współpracę z archeologami polskimi nad systemem inwentaryzacji obiektów sztuki naskalnej i stanowisk archeologicznych w Tassili, co znalazło wyraz w protokole o współpracy kulturalnej i naukowej między PRL i ARLD na lata 1980-81. Po zgłoszeniu przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu gotowości podjęcia takiej współpracy, przeprowadzono wspólnie ze stroną algierską dwie kampanie badawcze (XI/XII 1980 r. i X/XI 1981 r.) Pierwsza z nich, o charakterze wstępnym, polegała na dwutygodniowych badaniach rekonesansowych w środkowej części masywu. Ekspedycją kierował dyrektor OPNT, Sid-Ahmed Kerzabi, a ze strony polskiej w jej skład wchodził doc. dr hab. Lech Krzyżaniak. Rozpoznano kilkaset zespołów sztuki naskalnej, występujących na odcinku ok. 200 km wzdłuż trasy Zaouatallaz-Dider-Ikheirkhein-Ighassane-Zaouatallaz, a ponadto zinwentaryzowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych, położonych w pobliżu schronisk skalnych (pozostałości obozowisk i miejsca pochówku).

Druga kampania badawcza, przeprowadzona w końcu 1981 r. przez trzyosobowy zespół polski (doc. dr hab. Lech Krzyżaniak - kierownik zespołu, dr Andrzej Prinke - archeolog-dokumentalista i mgr Jerzy Nowakowski z Muzeum Narodowego w Poznaniu – fotograf-dokumentalista), pracujący w składzie ekspedycji algiersko-polskiej, miała charakter stacjonarny.

Prace polegały na pełnej, szczegółowej inwentaryzacji według uprzednio przygotowanego systemu, wszystkich zespołów sztuki naskalnej i stanowisk archeologicznych na wybranym terenie próbnymi tj. w grupie skał Sefar. Znajdujące się tam malowidła, w większości ze starszych faz rozwojowych sztuki saharyjskiej (style „okrągłych głów”, i „hodowców bydła”) należą do najcenniejszych w całym Tassili. Ogółem zespół polski zinwentaryzował ok. 20 zespołów sztuki i ok. 20 stanowisk archeologicznych oraz wykonał całość dokumentacji fotograficznej i topograficznej dla wszystkich (ok. 50) obiektów sztuki, opracowanych przez ekspedycję. Po powrocie do Algieru, zespół polski wykonał całość dokumentacji w jęz. francuskim oraz opracował projekt katalogu obiektów obu kategorii opartego na kartach perforowanych wraz z odpowiednim kodem numerycznym. Po wprowadzeniu do pierwotnego systemu inwentaryzacji koniecznych korektur, wynikłych z praktycznych doświadczeń terenowych, opracowano i powielono tymczasowe sprawozdanie z powyższych badań, mające jednocześnie charakter podręcznika metodycznego do problematyki inwentaryzacji sztuki naskalnej.

W przyszłości przewiduje się kontynuację badań terenowych na terenie Tassili we współpracy z OPNT, a ponadto - podjęcie w oparciu o zgromadzone materiały źródłowe studiów nad wybranymi zagadnieniami z zakresu prehistorii środkowej Sahary (przebieg procesu neolityzacji na tym terenie, geneza i chronologia tego procesu w powiązaniu z obszarami sąsiednimi, szczegółowe problemy sztuki naskalnej itp.).